

Heini Ahtiainen

AISTIRIKKAAN KOREOGRAFIAN LUOMINEN

Katsojan kokemukseen vaikuttaminen tanssiteoksessa

AISTIRIKKAAN TANSSITEOKSEN LUOMINEN

Katsojan kokemukseen vaikuttaminen koreografiassa

Heini Ahtiainen
Opinnäytetyö
Kevät 2023
Taiteen tekijä ja kehittäjä (YAMK)
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Taiteen tekijä ja kehittäjä (YAMK)

Tekijä: Heini Ahtiainen

Opinnäytetyön nimi: Aistirikkaan koreografian luominen - Katsojan kokemukseen vaikuttaminen tanssiteoksessa

Työn ohjaaja: Petri Hoppu

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: kevät 2023 Sivumäärä: 50

Tässä opinnäytetyössäni tutkin koreografian tekemistä ja valmistin teoksen, jossa esiinnyin itse tanssijana. Teoksessa oli tarkoitus, että esitys olisi katsojalle kokemuksena sekä multimodaalinen että aistirikas. Ihmisellä on viisi perusaistia: näkö-, tunto-, maku-, kuulo- ja hajuaisti. Näköaistin kautta on mahdollista saada kehoon muistikokemus, joka muistuttaa aiemmin koetusta ja tuntuu jopa kosketukselta. Tällöin on kyse haptisesta visuaalisuudesta.

Tutkin kirjallisuutta aisteista, multimodaalisuudesta ja multisensorisuudesta sekä haptisesta visuaalisuudesta, jossa vaikutetaan aiempaan tuntoaistikokemukseen. Haastattelin tanssialan ammattilaisia aiheeseen liittyen, miten he kokoavat koreografiaa ja millä tavoin mieltivät katsojan kokemusta. Haastatteluissa selvisi, että teeman pitää olla tärkeä koreografille itselleen. Kun aihe koskettaa itseään, koskettaa se myös katsojaa. Oman koreografian teemaksi valitsin yksinäisyyden, sillä aihe koskettaa varmasti kaikkia.

Haastatteluiden ja kirjallisuuden kautta päädyin valmistamaan koreografian runotekstiin ja pianomusiikkiin tanssittuna. Lavalla oli lisäksi kolme tanssijaa sekä pianisti. Syksyaiheinen runoteksti alleviivasi sooloani yksinäisyydestä ja pianomusiikin tahtiin tanssittu yhteiskoreografia kärjisti kohtaamiset muiden ihmisten kanssa ja yksin jäämisen. Esityksen jälkeen katsojat kertoivat vahvasta tunnekokemuksestaan, kylmistä väreistä ja herkistymisestään. Teoksen tunnelataus ja aihe toteutuksineen oli koskettava, että tunne välittyi katsomoon saakka. Koreografi voi siis vaikuttaa suuresti omilla sisällöllisillä ratkaisuilleen katsojan kokonaisvaltaiseen kokemukseen. Lisäksi näkö-, kuulo- ja tuntoaistia vahvistamalla saadaan aikaan katsojalle mieleenpainuvampi kokemus.

Katsojien kokemukset ja palautteet koreografiasta olivat niin vakuuttavat, että koin teemalliset ja liikkeelliset valintani onnistuneiksi. Teosta olisi voinut jalostaa ja lisätä materiaalia pidemmäksi esitykseksi. Lisäksi yksinäisyyden käsittelyä olisi voinut jatkaa vielä muidenkin kappaleiden kautta. Multimodaalisuutta olisi voinut lisätä taustalle esimerkiksi heijastettavan videon kautta, joka olisi voitu esittää ennen tanssiosuuden alkua. Toki multimodaalisuutta oli työssä jo nytkin puheen, musiikin, liikkeen ja rekvisiitan myötä.

Asiasanat: multimodaalisuus, aistit, haptinen visuaalisuus, koreografia, yksinäisyys, tanssi

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Artistic Development

Author: Heini Ahtiainen

Title of thesis: Sensory richness of choreography – Influencing the viewer's experience in choreography

Supervisor: Petri Hoppu

Term and year when the thesis was submitted: spring 2023

Number of pages: 50

In this thesis, I researched choreography and prepared a piece in which I performed myself as a dancer. The intention of the piece was that the show would be both a multimodal and sensory-rich experience for the viewer. Humans have five basic senses: sight, touch, taste, hearing and smell. Through the sense of sight, it is possible to get a memory experience in the body that is similar to what was experienced before and even feels like touch. In this case, it is about haptic visuality.

I researched the literature on senses, multimodality and multisensory, and haptic visuality, which affects previous tactile experience. I interviewed dance professionals related to the topic, how they put together choreography and how they think about the viewer's experiences. The interviews revealed that the theme must be important to the choreographer. I chose loneliness as the theme of my choreography, because the subject certainly touches everyone.

I ended up preparing a choreography danced to a poetic text and piano music. The autumn-themed poetic text underscored my solo about loneliness. The choreography danced with three other dancers to the rhythm of piano music sharpened the encounters with other people and being alone. After the performance, the viewers told about their strong emotional experience. The emotional charge of the piece and the subject with its realizations were touching, that the feeling was transmitted all the way to the audience. The choreographer can therefore greatly influence the overall experience of the viewer with his own content solutions. In addition, by strengthening the senses of sight, hearing and touch, a more memorable experience is created for the viewer.

The feedback on the choreography were so convincing that I felt my thematic and movement choices were successful. The piece could have been refined and material added for a longer performance. In addition, the treatment of loneliness could have been continued through other songs. Multimodality could have been added to the background, for example through a projected video, which could have been shown before the start of the dance part. Of course, there was multimodality in the work even now with speech, music and movement.

Keywords: multimodal, haptic visuality, choreography, theme, loneliness, dance

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KÄSITTEELLISIÄ TYÖKALUJA AISTIRIKKAAN TANSSITEOKSEN KOKOAMISEEN	8
2.1	Multisensorisuus ja multimodaalisuus	8
2.2	Aistit ja haptinen visuaalisuus	10
2.3	Äänimaisema.....	15
2.4	Tanssija tai tanssijat.....	16
2.5	Katsoja.....	16
3	HAASTATTELUT.....	17
3.1	Koreografian valmistusvaihe.....	18
3.2	Mieleepainuvin esitys	19
3.3	Visuaalinen kokemus	20
3.4	Kuuloaistikokemus.....	21
3.5	Tuntoaistiin vaikuttaminen.....	23
3.6	Tunnekokemus	23
4	KOREOGRAFIA.....	25
4.1	Koreografian valmistaminen ja valinnat.....	25
4.2	Kokemuksen vahvistaminen näkemällä	34
4.3	Äänimaailman kautta vaikuttaminen.....	38
4.4	Katsojan tuntoaistiin ja tunteisiin vaikuttaminen	41
4.5	Koreografian esityksen jälkeen.....	42
5	YHTEENVETO.....	45
5.1	Koreografian valinnat	45
5.2	Katsojan kokemukseen vaikuttaminen	46
5.3	Tulevaisuuden kuviot	46
	LÄHTEET	48

1 JOHDANTO

Olen toiminut päätoimisena tanssinopettajana pian kymmenen vuotta ja tehnyt koreografioita pääosin lasten ja nuorten tanssiryhmille. Muutaman kerran olen valmistanut itselleni ja parilleni koreografian tilaustyönä juhlatilaisuuksiin. Pidänkin itseäni melko noviisina koreografina, sillä olen opiskellut sitä melko vähän. Opiskeluaikana olen toki ollut mukana valmistamassa materiaalia, mutta kokemukseni koreografina olosta ovat silti vähäiset.

Pääasiassa tekemäni koreografiat ovat olleet aina musiikkilähtöisiä ja niihin olen muodostanut sopivan teemaan. Teemat ovat olleet helposti lähestyttäviä ja kevyitä ja niissä keskeisenä osana on ollut ilo ja hauskuus. Koen, että koreografi-oissani ei ole ollut syvällisempiä merkityksiä. Niiden on ollut tarkoitus olla katsojalle positiivisia kokemuksia, joita voi seurata hymyssä suin, suurempia miettimättä.

Opinnäytetyössäni tarkastelen tarkemmin aistillisuuden vahvistamista tanssikoreografiassa seuraavien kysymysten avulla: Miten voi koreografian erilaisilla valinnoilla vahvistaa katsojan kokemusta? Mitä koreografian kokoamisessa täytyy ottaa huomioon? Miten aistimaailman eri ärsykkeillä voi vahvistaa kokemusta? Millaisen äänimaiseman luominen tuo tanssiin syvyyttä ja tunnelmaa? Millaisilla valinnoilla pystyy vaikuttamaan katsojan kokemukseen?

Opinnäytetyössäni halusin tarttua suunnittelemaan ja toteuttaa koreografiaa, jossa on syvällisempää merkitystä. Tarkkailin aistikokemusten vahvistamista nimenomaan kuulo-, näkö- ja tuntoaistin pohjalta. Pohdin myös koreografian musiikillisia äänivalintoja, voiko esimerkiksi äänivalinnat syventää kokemusta. Esimerkiksi musiikki voi tuoda muistoja menneisyydestä ja luoda kehollisen kokemuksen.

Moniaistisen kokemuksen vahvistamisen lisäksi suuressa roolissa koreografiatyötäni olivat tunteet ja niihin vetoaminen. Jokaisella on oma kokemuspohjansa

menneisyydessä ja toinen voi reagoida eri tavoin kuin toinen, joten yritän saada luotua katsojalle ajateltavaa. Katsoja voi kehollisen kokemuksensa kautta päästä syvempään tunnelmaan teoksen parissa.

Ennen kuin valmistin oman tanssiteoksen esitettäväksi, tarkastelen aisteja tarkemmin ja teen haastatteluja koreografioita tehneille henkilöille. Tutkin haastateltavien kokemuksia koreografian teon prosessista ja teoksen teeman ja kokemuksen vahvistamisesta. Selvitän haastateltavien omista kokemuksista mieleenpainuvimmat ja säväyttävimmät koreografiat, joita he ovat itsekin olleet valmistamassa tai seuraamassa. Haastattelukysymyksiä oli 5-6 kappaletta, mutta annan keskusteluiden suuntautua vapaasti haastateltavan henkilön näkemysten kautta.

Pelkistetty tilanne on koreografioissa kuitenkin seuraavanlainen:

- tanssija/tanssijat lavalla (tai vastaavassa tilassa)
- yleisö katsomossa
- musiikki
- teema
- puvustus/rekvisiitta

Haluan pohtia ”perinteistä” tilannetta tanssiesityksen koreografian suhteen: onko sitä varaa rikkoa ja muuttaa jonkin verran. Lisäksi haluan lisätä katsojan kokemusta lisäämällä taustalle tanssikoreografiaa vahvistavan kuvan tai videon, joka linkittyy teokseeni ja vahvistaa sanomaa. Multimodaalisuus tulee siis ilmaisumuodoltaan osaksi tätä teosta.

2 KÄSITTEELLISIÄ TYÖKALUJA AISTIRIKKAAN TANSSITEOKSEN KOKOAMISEEN

Koska opinnäytetyöni tarkoituksena on vahvistaa koreografisia valintoja niin, että katsoja saa mahdollisimman aistirikkaan kokemuksen, tutkin tässä luvussa muun muassa aisteja. Aisteista käsittelen nimenomaan näkö-, kuulo- ja tuntoaistia. Tutkimalla eri aisteja ja niiden saamia ärsykeitä saadaan vahvistettua tanssikoreografiasta lähtöisin olevaa tunnetta ja kokemusta. Avaan myös käsitteitä multisensorisuus ja multimodaalisuus sekä haptinen visuaalisuus. Näiden käsitteiden myötä toivon saavani ajatuksia ja syvyyttä myös koreografian tekoon, jolloin katsojalle tanssiesitys on myös mieleenpainuva elämys.

2.1 Multisensorisuus ja multimodaalisuus

Multisensorisuus eli moniaistisuus tarkoittaa sitä, että monen aistin kautta saadaan yhtäaikaaisesti aistikokemus (Sirkkola 2014, 2). Moniaistinen kokemus on aina tekijän tai kokijan oma henkilökohtainen kokemus, jonka hän luo aiheesta (Järvinen 2011, 78). Esimerkiksi tanssiesityksen katsoja näkee lavalla tapahtuvan hetken, kuulee siihen liittyvän mahdollisen taustamusiikin sekä liikkeistä syntyvät äänet ja hengityksen. Näiden aistien lisäksi katsoja voi myös haistaa mahdollisen savukoneen luoman tuoksun tai kahviosta kantautuvan kahvin tuoksun, kuuluvat ne sitten esitykseen tai ei. Kokonaisuus muodostuu siis monista aistitoiminnoista ja katsojan reaktioista niiden perusteella.

Jokaisella on usein tiettyyn aiheeseen ja tilanteeseen kokemus jo ennakkoon ja aiemmat kokemukset tuovat meille muistoja mieleen. Yksi muisto on joskus aina ylitse muiden ja tuohon muistoon liittyy useamman aistin aikaansaama kokonaisuus. Näitä muistoja ja moniaistisuutta käsittelee koreografi Päivi Järvinen artikkelissaan *Koreografi osana sävellystä ja valon illuusiota Nykykoreografian jäljissä* -kirjassa (Järvinen 2011, 78). Järvinen kirjoittaa osuvasti kiteyttäen esityksen kokonaisvaltaisen kokemuksen:

Me kaikki liikumme, luemme, laulamme, puhumme, kuulemme ja tunnemme. Se mitä näyttämöllä – missä se lieneekin – tapahtuu, voi taitavasti ja ammattitaidolla esitettynä olla avaamassa yksityisen hetken tai kollektiivisen kokemuksen moniaistiseksi koskettavaksi kokonaisuudeksi. (Järvinen 2011, 78.)

Hyvinvointiosaamisen koulutus- ja tutkimuskeskuksen yliopettaja Marja Sirkkola (2014) muistuttaa, että kaikki aistit eivät ole käytössä sairauden tai vamman vuoksi. Sirkkola nostaa esimerkkinä sokean henkilön, jonka herkistyneet tunto- ja kuuloaistit kertovat hänelle ympäristöstään paljon enemmän kuin näkevän henkilön aistit. Jos tanssiesityksessä rajattaisiin kokonaan kuuloaisti pois, voisi aistikokemus olla paljon erilaisempi pelkän näköaistin kanssa kuin kuuloaistin kera.

Multimodaalisuus taas on ominaista taiteessa, esimerkiksi teatteriesityksessä, jossa eri moodeja, kuten puhetta, liikettä ja tekstiä, yhdistetään samaan teokseen (Paatela-Nieminen & Dufva 2022). Katsoja ei siis käsittele pelkkää yhtä viestintämuotoa eli vaikkapa puhetta, vaan siihen on liitetty esiintyjän liikkumista, lavalla tapahtuvaa muuta liikettä, sekä mahdollisesti myös musiikkia ja taustavideota. Rekvisiitta ja lavasteet täydentävät kokonaisuutta.

Jokapäiväiset tapaamiset toisen ihmisen kanssa kasvokkain ovat multimodaalista ja -mediaalista. Kohtaamiset sisältävät näkö- ja kuuloaistin kautta välittyvää tietoa, eli puhetta (eri sävyineen ja tasoineen) ja non-verbaalista viestintää, sekä mahdollisesti myös kosketusta, tuoksuja sekä makuja (Kress & Van Leeuwen 2001, 67).

Musiikki lisää tunne-elämystä ja yhdistää äänen nähtävään tilanteeseen. Tekijän ja kokijan välisestä kommunikaatiosta tulee kokonaisuus, jonka tilanteen tekijä tuottaa ja esittää, ja katsoja sen sitten tulkitsee ja prosessoi mielessään (Kress & Van Leeuwen 2001, 20). Katsoja on voinut kuulla aiemminkin saman musiikin jo aiemmin ja kokemus voi olla hänelle hyvin erilainen, kuin itse musiikin tekijälle.

Kun henkilö lukee tai lausuu jonkin kirjoitetun tekstin, lisää puhuja omalla kehonkäytöllään ja artikulaatiollaan tekstiin lisää merkityksiä (Kress & Van Leeuwen

2001, 66). Puhujan on siis lähes mahdoton lausua tekstiä neutraalisti, lisäämättä sen sisältöön omaa sävyään.

Multisensorisuus ja multimodaalisuus näkyvät siis tanssillisessa koreografiassa, jossa aistimaailman eri ärsykkeillä saadaan katsojalle aikaan monipuolinen kokemus. Ei ole vain yksi vaan monta aistia käytössä, jolloin syvempi kokonaisuus muodostuu. Koreografina pystyy siis vaikuttamaan esitykseen ja sen ympärille kiteytyviin asioihin: mitä katsoja näkee, kuulee, kokee tai mahdollisesti myös hais-
taa.

2.2 Aistit ja haptinen visuaalisuus

Ihmisellä on viisi perusaistia: näkö-, tunto-, maku-, kuulo- ja hajuaisti. Näiden aistien kautta saamme tietoa meitä ympäröivästä tilasta tai ympäristöstä, jossa sillä hetkellä olemme. Näitä aisteja voidaan kutsua ulkoisiksi aisteiksi. Ulkoisten aistien lisäksi meistä itsestämme välittää tietoa asento-, liike- ja tasapainoaistit, jotka voitaisiin määritellä sisäisiksi aisteiksi. Nämä sisäiset aistit muodostavat meille kehotietoisuuden perustaa ja toimivat jatkuvasti, vaikkamme niihin kiinnittäisikään huomiota kaiken aikaa (Mustavuori 2014, 152-153).

Laura Marks on kehittänyt teorian haptisesta visuaalisuudesta, jonka mukaan esimerkiksi näköaistin kautta voi saavuttaa samanlaisen muistikokemuksen kuin vaikkapa kosketuksesta (Hauru 2021). Näköaistin kautta voi siis herätä myös tuntoaistimuksia. Uskon, että tämän haptisen visuaalisuuden kautta katsoja pystyy saamaan jopa fyysisiä tuntemuksia esityksestä. Itse ainakin olen esityksissä huomannut, että on tullut esimerkiksi kylmiä väreitä tai on pystynyt kuvittelemaan itsensä tilanteeseen, joka esityksessä on nähtävissä.

Koreografisessa työssäni keskityn nimenomaan näkö- ja kuuloaistin kautta luotujen aistielämyksien vahvistamiseen. Lisäksi haptisen visuaalisuuden kautta tuntoaisti herää ja kehomme pystyy palauttamaan kehoon aiemman koetun tunteen ja tuntoaistikokemuksen. Vaikka aistimme toimisivat samalla tavalla toisen

ihmisen kanssa, voi meille muodostua erilaiset elämykset. ”Jokainen näkee, kuulee, haistaa, maistaa ja tuntee maailman omalla tavallaan.” (Mustavuori 2014, 13.)

Vaikka perusaistimme voi jakaa selkeästi viiteen aistiin, toimivat ne kuitenkin lähes aina yhdessä toistensa kanssa. Synestesia tarkoittaa ilmiötä, jossa yhden aistialueen aktivoituminen saa aikaan jonkin toisen aistialueen spontaanin aktivoitumisen samaan aikaan (Lehto 2021). Kreikan kielen sanat *syn* (yhdessä) ja *aesthesis* (tuntemus) luovat synestesia-sanan juuret. Esimerkkinä eri aistien yhteispeleistä on kuulohavainnon syntyminen, johon vaikuttaa silloinen ympäristö sisältäen näkö- ja hajuaistin kokemuksen (Mustavuori 2014, 66).

Jokaisella on erilainen aistiherkkyys: toisen aistit toimivat herkemmin kuin toisen. ”Yhdelle maailmassa oleminen on ennen kaikkea kuulokuva, toiselle iholla tuntuva kinesteettinen kokemus ja toiselle visuaalinen seikkailu” (Mustavuori 2014, 16). Yritänkin tällä tanssiteoksellani päästä siihen, että katsojalle tulisi monen aistin kautta vastaanotettavaa.

Aistien käyttäminen on sidonnainen myös kulttuuriin ja samaan kulttuuriin kuuluvat henkilöt aistivat asioita samansuuntaisesti. Kun esimerkiksi matkustaa toiselle puolelle maapalloa, astuu toisenlaiseen kulttuuriympäristöön, jossa jopa arkiset tavat voivat erota suuresti omasta. Aistien kautta tulkitaan niiden välittämää tietoa eri kulttuureissa eri tavoin. Muun muassa erilaiset värit, liikkeet ja maut sisältävät kulttuurisia vivahteita ja ulkopuolisena et välttämättä tiedä niiden tarkempaa tai syvällistä merkitystä (Mustavuori 2014, 189).

Näkö

Optinen, elektromagneettinen ja kemiallinen värien havainto tapahtuu silmässä ja aivoissa. Värivoimien vaikutus voi jatkua syvimpään sieluumme ja kohdata ne alueet itsessämme, jotka ovat tärkeitä henkisille ja sielullisille kokemuksillemme.

Goethe puhui värien henkis-eettisestä vaikutuksesta. --- Väreillä on vahva vaikutus, olimmepa siitä tietoisia tai emme. (Itten 1998, 37.)

Näköaistimme perustuu valon tuomaan informaatioon, joka saapuu silmien kautta. Verkkokalvon tappi- ja sauvasolut reagoivat valoon, jonka saapuvaa määrää säätelee iiris. Itse kuva ja sen tulkinta syntyy aivoissa. (Mustavuori 2014, 23.)

Uskomme näköaistiimme: mitä ympärillämme näemme ja miten asiat koemme. Saman tilanteen kuuleminen ja näkeminen voivat olla ristiriidassa toisiinsa nähdessä ja kuitenkin luotamme vahvemmin siihen, mitä näemme. Näköaisti onkin meidän kulttuurissamme hallitseva aisti (Mustavuori 2014, 79).

Päivä ja yö, valo ja pimeys – tämä vastakkaisuus on perustavan merkityksellinen ihmiselämässä ja luonnossa yleensä. Taidemaalari käyttää tumman ja vaalean voimakkaimpana ilmaisuna valkoista ja mustaa. Valkoisen ja mustan vaikutukset ovat täysin vastakkaisia. --- Musta sametti on mustin musta ja puhtain valkoinen on bariumsulfaatti. On vain yksi täysin musta väri ja vain yksi täysin valkoinen väri. Niiden välille sijoittuu lukematon määrä vaaleampia ja tummempia harmaita. (Itten 1998, 37.)

Tässä lainaus on Ittenin Värin taiteessa (1998) -kirjasta. Uskon siihen, että tanssikoreografian ympärille luomilla värimaailmoilla on mahdollisuus vaikuttaa; On sitten kyse vaatetuksesta tai valotilanteesta, katsojalle syntyy varmasti erilaisia ajatuksia. Kress ja Van Leeuwen kertovatkin, että värit tuovat mieleemme assosiaatioita toisiin materiaaleihin, ovat psykologisesti sekä biologisesti vaikuttavia ja toisaalta myös kulttuurisesti merkityksellisiä (Kress & Van Leeuwen 2001, 27).

Katseella on monia merkityksiä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kun eleet yhdistetään katseeseen ja samanaikaiseen puheeseen, eleen merkitykset korostuvat. Esimerkiksi se, että puhuja katsoo nopeasti omaa elettään, ennen kuin kääntää katseensa takaisin vastaanottajaan, tuo eleelle isompaa painoarvoa (Had-

dington & Kääntä 2011, 30). Tätä eleen merkitystä pystyy käyttämään tanssiko-
reografian kokoamisessa. Jokaisella katseen suunnalla ei tietenkään tarvitse olla
syvällisempää merkitystä, onhan liike kuitenkin se pääasia, mutta jonkin tietyn
eleen korostamisella katseen kautta on varmasti mahdollista saada syvempää
merkitystä.

Näkemiseen vaikuttaa myös mieleemme, mitä olemme tottuneet näkemään ja mi-
ten olemme tottuneet ympärillemme katsomaan (Mustavuori 2014, 56). Kiinni-
tämme helposti huomiota asioihin, jotka ovat meille tuttuja ja arkisia. Väsyneenä
emme pysty tarkkailemaan ympäristöämme yhtä selkeästi kuin virkeänä ja hyvin
nukkuneena.

Merleau-Pontyn esseessä Silmä ja Mieli (1964) nostetaan esille myös Descarte-
sin pohdinta näkemisen ongelmasta: Näkemistä ei ole ilman ajattelua mutta
pelkkä ajattelu ei saa näkemään. Kehomme vastaanottaa näkemämme ja
saa aikaa tahtomattaamme reaktioita sekä ajatusten tulvan. Tällaiset kehon si-
säiset tapahtumat tulevat luonnostaan ja aktivoituvat tahtomattamme. (Merleau-
Ponty 1993, 47-48.)

Kuulo

Ääni on kokemus, joka syntyy, kun ilman värähtely korvassa muuttuu hermoso-
lujen sähköisiksi signaaleiksi ja kulkee aivojen kuuloalueelle (Mustavuori 2014,
25). Kuulemme äänen eri korkeuksia, voimakkuuksia sekä suuntaa ja voimme
analysoida myös äänensävyjä. Jokainen kuulohavaintomme on yksilöllinen, ja
aiempi kokemus vaikuttaa äänen tulkitsemiseen.

Puheeseen kuuluvat prosodiset ominaisuudet, eli:

- äänen voimakkuus, korkeus ja laatu,
- puheen rytmi ja tempo,
- sanojen osien pituus,
- äänensävy ja
- intonaatio.

Nämä kaikki ominaisuudet ovat fonetiikassa, joka on puhetta ja kieltä tutkiva tieteellinen ala, yleisesti tutkimuksen kohteina. (Haddington & Kääntä 2011, 24.)

Musiikin kuuntelu tuottaa mieleen muun muassa kuvia, sävyjä ja ideoita. Koreografi Raija Lehmussaari ja tanssiteoksen maisteri Susanna Leinonen pohtivat molemmat tarkasti suhdettaan musiikkiin ja sen luomaan inspiraatioon. Leinosen tanssiteoksen näkemykset ja mielikuvat lähtevät kumpuamaan musiikin kautta: myös Lehmussaari kokee musiikin inspiraationlähteenä liikemateriaalin syntyminen. (Lehmussaari 2011, 108; Leinonen 2011, 109.)

Tunto ja tunteet

Tuntoaistimme on koko ajan työssä: Istuminen tuolilla tuntuu takareisistä selkään saakka, seisossa kontakti tulee jalkapohjiin, vaatteet päällämme koskettavat ihoamme. Olemme koko ajan kosketuksissa johonkin. Koskettaessa toisen ihmisen ihoa, kosketamme myös aivojen toiminnan kautta toisen henkilön mieltä. Mustavuori (2014, 102) toteaa asian selkeästi: ”Kosketus on yhtä aikaa ruumiin ja mielen kokemus.”

Kosketusta pidetäänkin kymmenen kertaa voimakkaampana verrattuna sanalliseen tai emotionaaliseen kontaktiin: Näin on sanonut neurologi Saul Schanberg. Kosketus pystyy vaikuttamaan jokaisen toimintaan monella eri tavalla: kannustavasti, luoden turvallisuutta ja luottamista tai jopa lamauttavasti. (Mustavuori 2014, 108.) Kosketuksen laadulla on siis suuri merkitys, miten se vastaanotetaan koki-
jan tai vaikkapa katsojan silmillä.

Tanssikoreografiassa on vaikea toteuttaa konkreettisesti tuntoaistiin vetoamista, mikäli tilassa ei liiku materiaalia tai lava ole niin lähellä, että tanssijan liikutteleva ilmavirta saavuttaa katsojan tai kontakti yleisöön on konkreettista. Tuntoaistin herääminen on sidoksissa haptisen visuaalisuuden myötä, jolloin aiemmat kokemukset voivat saada kehossa vahvan tuntoaistikokemuksen. Tämän tuntoaistikokemuksen myötä erilaiset tunteet nousevat mieleen. Voidaan saada aikaan

iloa, surua, innostuneisuutta, toivoa tai vaikkapa jopa vihaa. Erilaisilla koreografisilla valinnoilla pystyn mahdollisesti vaikuttamaan tuntoaistikokemukseen ja tätä haluan tarkastella haastattelujen myötä. Käsittelen haastatteluista enemmän seuraavassa luvussa.

2.3 Äänimaisema

Äänimaisema on kaikkien kuultavissa olevien äänten yhteinen kokonaisuus, missä tahansa olemmekin (Schafer 2015, 7). Kuuloaistin kautta pystymme tarkastelemaan silloisen tilan erilaisia ääniä ja luoda äänimaiseman tuohon hetkeen. Metsän kävelylenkillä äänimaisema on erilainen kuin merenrannassa tai keskustan liikennevaloissa.

Suomessa on tehty paljon äänimaisematutkimuksia. Muun muassa Helmi Järvi-
luoma (2005, 71-72) on tutkinut äänimaisemia kulttuurianalyttisesti ja haastatteluiden kautta selvittänyt muistissa olevia äänijälkiä. Myös muissa tutkimuksissa on tarkasteltu äänimaailman kuuntelua eri lähtökohdista, esimerkiksi analyttisesti tai esteettisesti (Uimonen, Kytö & Ruohonen 2017, 8). Uimonen, Kytö ja Ruohonen (2017, 8) mainitsevat äänimaisemiin sisältyvän miellyttäviä, epämiellyttäviä tai yhdenmukaisia ääniä.

Opinnäytetyöni äänimaisemassa viittaa siis tanssiteokseni ympärille luotujen äänien äänelliseen tilaan ja tunnelmaan. Otan työssäni huomioon esitystilän, musiikin tai puheen sekä tanssiesityksestä lähtevien äänien kokonaisuuden.

Musiikilla ja äänillä on merkitys myös näkemiseen ja kokemiseen. Äänet, rytmi ja musiikki virittävät kuulijan sopivaan tunnelmaan, luovat erilaisia tiloja ja avaavat ovia muun muassa muistoihin, mielikuviin ja uusiin kokemuksiin (Mustavuori 2014, 75). Kaikkea kuulemaamme emme välttämättä osaa tietoisesti yhdistää aiemmin koettuun tai kuultuun. Mustavuori (2014, 78) kirjoittaa kirjassaan, että musiikilla on kyky herättää muistoja. Se, millaisia muistoja kuulija kokee, emme kukaan pysty määrittelemään tai tietämään ennalta. Toiselle kuultu kappale saattaa saada aikaan surua ja toisella taas toivoa.

2.4 Tanssija tai tanssijat

Koreografi valitsee yleensä teoksensa kokoonpanon, kuuluu siihen sitten yksi tai useampi tanssija. Poikkeuksena ovat teatteriesitykset, joihin näyttelijät tai tanssijat on valittu useasti muiden kuin koreografin toimesta. Olen nähnyt sekä sooloteoksia että ryhmäkoreografioita, jotka molemmat ovat olleet vaikuttavia katsoa. Isossa ryhmäkoreografiassa on massaa liikuteltavana ja monen tanssijan kesken pystyy käyttämään visuaalisena keinona muun muassa kaanonin, muodostelmia ja nostoja. Sooloteoksissa juuri se yksinään olo lavalla on koskettavaa seurattavaa, ja katsojan kaikki huomio kiinnittyy juuri tiettyyn tanssijaan ja hänen liikkeisiinsä.

Ajatuksena on koota tutkimuskysymyksiäni tarkastelun myötä koreografia itselleni, lähes sooloteoksena tanssittavaksi. Haluan kuitenkin, että teoksessa tanssii lisäksi 2-5 muuta tanssijaa riippuen esitystilasta. Henkilömäärä tarkentunee tuonnetun, kun teen ensin haastattelut ja sen jälkeen suunnittelen koreografian.

2.5 Katsoja

Tanssiteoksen katsoja on yleensä se, joka osallistuu passiivisesti teoksen tarkailuun katsomosta tai muualta lavan ulkopuolelta. Katsoja on tullut nauttimaan ja kokemaan kulttuurisesta teoksesta, josta hän tietää mahdollisesti esiintyjät sekä teoksen nimen. Katsoja ei ole ollut mukana teoksen valmistamisessa, joten hän ei tiedä esityksen sisällöstä suuremmin etukäteen.

On tehty myös teoksia, jossa katsoja on teoksessa aktiivinen osallistuja ja hänen liikkeensä vaikuttaa myös teoksen kokonaisuuteen. Tanssija-koreografi Johanna Tuukkanen *Twirling World* (2010) teoksessa katsomon tuoleja ei ollut ollenkaan ja yleisö sai liikkua tilassa vapaasti tarkastellen teosta valitsemastaan suunnasta (Tuukkanen 2011, 236). Tällaisissa teoksissa koreografi ei enää päättää itse, mitä katsoja tietyn teoksen tilanteessa seuraa. Katsojalla itsellään on tällaisissa teoksissa oma päätäntävaltansa, mihin kohdistaa oman fokuksensa.

3 HAASTATTELUT

Halusin haastatella tanssialan ammattilaisia, jotka valmistavat lukuvuoden aikana näytöksiin ja kilpailuihin koreografioita eri-ikäisille oppilaille. Tarkoitukseni oli selvittää teemoittain, miten he ottavat huomioon katsojan eri aistien kautta saaman kokemuksen. Näköaistin osalta oli tarkoitukseni selvittää, miten koreografit vahvistavat visuaalista kokonaisuutta ja kuinka he huomioivat sen, mitä katsoja näkee. Halusin myös selvittää koreografeilta, miten he miettivät ja kasaavat teoksen äänellistä kokonaisuutta. Kysymyksiini kuului muun muassa se, valitsevatko he äänite- vai livemusiikkia teoksiinsa.

Haastatteluissani selvitin myös koreografista prosessia, eli mitä täytyy huomioida koreografian valmistamisessa. Selvitin tanssialan ammattilaisilta, miten he lähestyvät itse koreografian tekemistä ja millaisia vaiheita heillä suunnittelussaan on. Haastattelussani kysyin, miettivätkö he koreografisen prosessin alkaessa katsojan kokemusta. Halusin myös haastatella heitä siitä, millaisia kokemuksia heillä on muiden tekemistä koreografioista ja mitkä asiat niissä ovat olleet mieleenpainuvimpia.

Lisäksi selvitin haastatteluiden kautta, kuinka koreografit pyrkivät vetoamaan katsojan kokemukseen. Vetoavatko he katsojan tunteisiin esimerkiksi teeman tai tarinan myötä vai miettivätkö he asiaa ollenkaan? Näkö- ja kuuloaistin, koreografisen prosessin, sekä tunnekokemuksiin vaikuttamisen myötä pystyin tekemään omaan tanssikoreografiaani vaikuttavimmat valinnat ja sain katsojalle niiden kautta syvemmän kokemuksen.

Tein haastattelut teemahaastatteluna, jotta sain mahdollisimman luontevat ja totuudenmukaiset vastaukset kysymyksiini. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa tietoja selvitetään erilaisten aihepiirien eli teemojen ympärillä. Keskustelu etenee hyvin vapaamuotoisesti, mutta kuitenkin haastattelijan johdolla (Hirsjärvi & Hurme 1995, 25).

Laadin haastatteluiden pohjalle seuraavat kysymykset, jotka luovat haastatteluiden rungon.

1. Koreografian valmistusvaihe: Mietitkö katsojan kokemusta/elämystä suunnitellessa koreografiaa? Miten olet vahvistanut kokemusta?
2. Omat kokemukset: Oletko itse istunut yleisössä tanssiesityksen aikana, joka on jäänyt sinulle erityisesti mieleen elämyksenä? Miksi esitys oli mieleenpainuva?
3. Näkö: Miten vahvistat visuaalista kokemusta/teemaa?
4. Kuulo: Miten koet äänien vaikuttavan esityksen vaikuttavuuteen? Onko sillä merkitystä, valitsetko livemusiikin vai äänitemusiikin (tai ei musiikkia ollenkaan)?
5. Tunto: Oletko tanssiesityksen aikana pystynyt vaikuttamaan katsojan tunteisiin?
6. Tunnekokemus: Miten vetoat katsojaan ja hänen tunteisiinsa?

Haastateltavina henkilöinä oli tanssinopettaja (AMK) Anu Itkonen, joka on toiminut pitkään tanssinopettajana. Itkosen haastattelun toteutimme 15.6.2022 Kouvolassa. Itkonen on tehnyt paljon koreografioita eri-ikäisten tanssijoiden ryhmille ja osallistunut myös kilpailuihin ja katselmuksiin. Toinen haastateltava oli Lappeenrannassa asuva Terhi Töyry. Töyry on liikuntaneuvoja, liikunnanohjaaja AMK ja hän on opettanut tanssia yli 16 vuotta. Töyry on valmistanut koreografioita säännöllisesti eri tanssikoulujen joulu- ja kevätnäytöksiin. Haastattelu toteutettiin videopuhelun välityksellä 4.10.2022. Marjukka Koivuniemi, tanssinopettaja (AMK), on kansallisesti ja kansainvälisesti menestynyt kilpailukoreografi. Koivuniemi toimi kolmantena haastateltavana henkilöinä. Koivuniemen ryhmien menestystä ja koreografikokemusta on tullut monipuolisesti niin SM- kuin MM-kilpailulattioilta. Koivuniemen haastattelu toteutettiin etänä 12.12.2022.

3.1 Koreografian valmistusvaihe

Itkonen kertoi, että koreografina hän miettii paljon katsojan kokemusta ja miten tanssiesitys koskettaisi. Itkonen haluaa, että tanssin kaari on selkeä: miten tanssi alkaa, mitä keskivaiheella tapahtuu ja mihin kokonaisuus päättyy. Itkonen pohtii

aina ensimmäiseksi sitä, mitä koreografiastaan haluaa; hauskuutta, tunnelmalista vai koskettavaa. Sekä Itkonen että Töyry kertoivat koreografina miettivänsä, miltä tuntuisi olla katsomossa seuraamassa esitystä ja miten näkemänsä kokisi. Töyry yrittää myös katsoa kokonaisuutta mahdollisimman henkilökohtaisesta näkökulmasta, että miltä nähty tuntuisi. Töyry kertoi vielä panostavansa erikseen kokemuksen vahvistamiseen sitten, kun oppilaat ovat sisäistäneet materiaalin.

Koivuniemi panostaa koreografian alkuprosessissa ajatuksensa ensin tanssijoiden vahvuuteen, eikä niinkään mieti katsojan elämystä. Kun koreografinen työ on saatu käyntiin, kiinnitetään sitten ajatus tuomareiden tulevaan arvostelutyöhön: 3D-osa-alueet täytyy olla kunnossa ja teema ymmärrettävissä.

Sekä Itkonen että Töyry nostivat esiin musiikin merkityksen. Töyryn koreografian prosessointi ei onnistu ilman musiikkia, sillä hän kertoi hahmottavansa musiikin muotoina. Musiikin kuullessaan hän näkee visuaalisesti muodon, jonka tuo koreografiaan. Itkonen haluaa aina teoksiinsa yllätyselementin: teoksessa ja sen tarinassa on jokin tanssillinen yllätys, jota myös musiikki voi tukea.

Koreografian valmistusvaiheessa on tärkeää aluksi miettiä aihe maailma ja teema, sekä pohtia musiikki ja tanssin kaari kuntoon. Lopputuloksen kosketavuuden kannalta on tärkeä myös koreografille itselleen, että aihe maailma on kiehtova ja siitä on sanottavaa. Täytyy siirtää itsensä katsomon puolelle ja tarkastella näkemäänsä ja kokemaansa sitäkin kautta. Lisäksi on tärkeää, että tanssijoiden kanssa pohditaan aihetta yhdessä ja kiinnitetään huomiota siihen, että teema on ymmärrettävissä.

3.2 Mieleenpainuvien esitys

Itkoselle on jäänyt mieleen muutama teos, jotka eivät ole lähteneet pois hänen mielestään. Varsinkin ison ryhmän tanssima koreografia on aina vaikuttava ja saa aikaan hänessä "vau"-efektin. Toki myös taitavat tanssijat ja heidän tekemät liikkeensä koskettavat. Hän nosti haastattelussa esille erityisesti teoksen, jossa matkalaukkutyöt liikkuvat kahden kodin välissä. Teema kosketti häntä, sillä hänellä oli omakohtaisia kokemuksia taustalla aiheeseen liittyen. Itkonen kertoi, että teos

voi koskettaa tietyllä hetkellä, jos elämäntilanteessa on jokin samaistuttava hetki menossa tai menneisyydessä.

Töyryn mieleen on jäänyt israelilaisen Gagan koreografia balettigaalassa. Kyseessä oli tuolikoreografia, jossa äänen ja liikkeen yhteys oli vaikuttava. Koreografina Töyry on itse pelännyt teoksissaan toistoa ja tässä Gagan koreografiassa oli käytetty toistoa monta minuuttia (mutta aina vähän liikemateriaalia maustaen). Töyryn mielestä esitys oli mieleenpainuva sen vuoksi, miten kokonaisuus oli rakennettu ja millaisia kompositioita oli käytetty.

Koivuniemen mieleen on jäänyt Oulun Show SM-kilpailut keväältä 2010. Tuolloin hän näki Jari Saarelaisen teoksen ”Sirkushevosen kuolema”, jonka omintakeinen liikekieli, teema ja ryhmän liikuttelu tekivät vaikutuksen. Hän kuitenkin pohti näin jälkepäin, näyttäisikö koreografia nyt yhtä vaikuttavalta. Siinä hetkessä koreografia kuitenkin kolautti, sillä Suomen kilpailulattioilla sellaista ei ollut nähty. Olin itse tuolloin Koivuniemen kanssa samoissa kilpailuissa ja koen myös, että kyseinen teos oli todella vaikuttava ryhmän liikekielen ja koreografisten elementtien vuoksi. Sirkushevosen kuolema -esitys voitti kilpailut, joten oli se tuomareidenkin mielestä hienoa katseltavaa ja taitavaa tanssia.

Haastateltavien mielestä mieleenpainuvimmat teokset ovat lähestulkoon aina olleet suurien tanssiryhmien tanssimia. Esityksistä ovat jääneet mieleen toisto ja tanssijoiden liikekieli. Lisäksi omakohtaiset kokemukset tanssiteoksen aihe maailmaan liittyen ovat koskettaneet katsojaa. Koska aihe maailmaan voi tarttua konkreettisesti omien kokemusten myötä, tulee teoksesta katsojalle henkilökohtaisempi ja puhuttelevampi.

3.3 Visuaalinen kokemus

“Puvustus tukee teosta”, kertoivat Itkonen ja Koivuniemi. Koivuniemen mukaan kokonaisuuteen puvustuksen rinnalla kulkee myös meikki. Lisäksi se, miten tanssi tulee ymmärretyksi, luo visuaalista ilmettä. Itkonen kertoi, että mahdollisilla

valoilla ja valotilanteilla luodaan myös tunnelmaa. Myös Töyry alleviivasi valaistuksen ja vaatetuksen koreografian kokonaisuuden kannalta näkyvimpinä tuki-joina.

Itkonen selvitti, että mahdolliset lavasteet ja rekvisiitta painottavat teemaa, tanssijoiden ilmeillä ja ilmaisulla vahvistetaan kokemusta. Koivuniemenkin mukaan ilmaisu on tärkeää ja draaman kaareen pitää panostaa tanssijoiden kanssa. Katsoja voi toki tulkita näkemänsä miten vaan, mutta tanssijoiden kesken täytyy olla yhtenäinen tarina.

Itkonen on käyttänyt tanssiteoksen taustalla myös diakuvaa ja liikkuvaa kuvaa tukemassa ajatusta tanssin teemasta. Koivuniemen mukaan liikkeelliset valinnat, tasot ja tilalliset ratkaisut (miten on lavalla sijoittunut tai miten on suhteessa toiseen tanssijaan), vaikuttavat myös visuaalisuuteen.

Visuaalisuuden vahvistamiseksi tanssiteoksen puvustukseen ja yleisilmeeseen on hyvä panostaa. Se, että tanssijoiden kesken on yhteinen tarina ja draaman kaari selvillä, tulee sitä kautta lopputuloksesta vakuuttavampi. Mikäli käyttää rekvisiittaa, alleviivaa se teemaa, mutta myös ilmeet ja eleet tekevät kokonaisuudesta syvällisemmän. Tanssiteoksen taustalla näkyvä diakuva tai liikkuva kuva tukee tanssin teemaa.

3.4 Kuuloaistikokemus

Töyryä kiehtoo musiikissa sen monipuolisuus: rakenne ja sisältö. Koreografina hän haluaa työstää rakennetta ja sisältöä sekä eri dynamiikkoja. Kun musiikista kuulee jotain tiettyä, niin se toimii ärsykkeenä tanssilliseen tekemiseen. Töyry toi esiin uudestaan näkemänsä Gagan koreografian, jossa tanssijat tuottivat itse ääntä. Lisäksi Töyry kertoi, että pitää itse katsojana siitä, ettei tiedä mitä seuraa-vaksi tulee. Kun musiikissa mennään ääripäistä toiseen, herättää se tunteita ja ajatuksia.

Itkosen oma ääniherkkyys tekee kuuloaistikokemuksen hankalaksi. Itkonen kertoi, että musiikin on tarkoitus yhdistyä tarinaan. Varsinkin alku ja loppu ovat tär-

keät sitoa musiikin kanssa yhteen. Mikäli koreografian tanssi jatkuu musiikin loppuessa, yleisö reagoi taputtamalla. Tämä voi häiritä tanssijoiden keskittymistä teoksen loppuun asti viennissä. Haastattelussa Itkonen pohti, että musiikin kautta ihmisille voi tulla ärsyyntymistä tietyistä kappaleista ja niiden esittäjistä.

Itkonen kertoi, että livemusiikkia olisi ihana käyttää, mutta usein se ei ole mahdollista. Koivuniemenkin kilpailukoreografian työ painottuu pelkästään äänitemusiikin pariin. Itkonen kertoi, että livemusiikin haasteena ovat temponmuutokset: toisella esityskerralla kappale saattaa olla nopeampi kuin toisella kerralla ja tämä tuo tanssijoille haastetta. Töyry ei ole päässyt toteuttamaan koreografioita livemusiikkiin, mutta kokee, että instrumenteista tulee erilainen kehoelämys. Koivuniemi lisäsi, että livemusiikki luo enemmän merkityksiä teokseen ja silläkin, onko soittajat/laulajat lavalla vai piilossa, voidaan vaikuttaa kokonaisuuteen.

Itkonen kertoi, että on valmistanut itselleen koreografian, joka lähti liikkeelle runon kautta. Alussa ei ollut siis musiikkia ollenkaan, vaan runotekstiä. Musiikki liittyi mukaan vasta myöhemmin. Itkonen kertoi vielä lopuksi, että pelkkä liike voi myös koskettaa, sekä katsojaa että tanssijaa. Musiikittomuudellakin luo eri tavalla merkityksiä ja tarinan rakentaminen jää tanssijan varaan, kertoi Koivuniemi.

Myös Koivuniemen mukaan musiikilla ja äänimaailmalla on iso merkitys tunnelman ja kokonaisuuden luomiseen. Musiikkivalinta yksinään ei riitä kantamaan teosta, vaan tanssin muutkin osa-alueet tulee olla kunnossa. Koivuniemi kertoi kuitenkin, että paljon voi pelastaa hyvällä kappalevalinnalla, vaikka tanssin muut osa-alueet sakkaisivat.

Musiikki ja tanssi eivät saa olla irralliset keskenään, vaan niiden välillä täytyy olla yhteys. Kappalevalinta täytyy miettiä tarkkaan: käyttääkö musiikkia, jossa on sanoja. Mikäli ottaa livemusiikkia mukaan, täytyy käydä soittajan/soittajien kanssa tarkasti tempo sekä miettiä mihin heidät sijoittaa. Tulee myös tarkastella, miten sidotaan tanssin alku ja loppu yhteen musiikin kanssa, jotta vältetään ylimääräisiltä taputuksilta ja tanssin keskeytyksistä.

3.5 Tuntoaistiin vaikuttaminen

Itkonen ei ole teoksissaan konkreettisesti käyttänyt tuntoaistia. Hän pohti, ahdistako katsojaa osallistuttaminen, mikäli olisi jotain rekvisiittaa. Katsoja saattaisi miettiä, osaako hän nyt varmasti oikeassa kohtaa tehdä sitä, mitä käsketään ja oikealla tavalla. Siksi hän ei ole koreografioissaan osallistuttanut katsojia.

Myöskään Töyryllä ei ole kokemusta tuntoaistin konkreettisesta käyttämisestä. Palasimme keskustelussa taas Gagan balettigaalaan, jossa katsomoa haettiin lavalle tanssimaan. Töyry ei kuitenkaan itse ollut osana esitystä, eikä osaa kuvailla tunnelmaa henkilökohtaisesti.

Koivuniemen teoksissa ei ole ollut katsojan kanssa fyysistä kontaktia. Tuntoaistin kokemusta on kuitenkin käytetty esimerkiksi niin, että kun tanssijat ovat kontaktissa/kosketuksissa toisiinsa, niin se miten kosket, on välittynyt katsojalle. Empatian kautta pystyy saamaan katsojalle kokemuksen, jopa fyysisen tunteen.

Mikäli ottaa mukaan rekvisiittaa tai haluaa osallistaa yleisöä, ohjeiden tulee olla selkeät, jotta katsojan kokemus ei muutu negatiiviseksi vaikkapa epävarmuuden myötä. Koreografisilla valinnoilla, kuten tanssijoiden välisellä kosketuksella, voi tuki vaikuttaa katsojan kokemukseen. Eli tämä liittyy haptiseen visuaalisuuteen ja aiemmin koettuun.

3.6 Tunnekokemus

“Tärkeää on pohtia koreografiaa tehdessään, että miten vetoaa tunteisiin”, Itkonen kertoi. Itse tanssikoreografian teeman valinta on tärkeää. Itkonen miettii aina tarkasti, millä tavalla tuo aiheensa esille, ettei kuitenkaan loukkaa ketään. Haastattelussa selvisi myös, että Itkonen ei halua tehdä *tanssia tanssin vuoksi*. Teoksessa täytyy olla aina tarkoitusta ja luoda erilaisia tunteita sekä ajatuksia. Koivuniemi pohti, että tanssin sisällölliset “vau-efektit”, kuten nostot ja hyppy, saattavat koskettaa toista mutta toista ei.

Töyrynkin mielestä koreografian valmistamisen lähtötilanne täytyy olla se, että aihe koskettaa myös itseään. Jos aihe/teema koskettaa itseään, se koskettaa myös muita. Koreografisessa prosessissa tanssijoille jätetään tilaa, eli koreografina Töyry ei tee kaikkea loppuun.

Töyry ja Koivuniemi kertoivat, että tanssijan täytyy löytää oma tunne itsestään ja omasta elämästään, eikä matkia tai imitoida toisen tunnetta. Koivuniemen mukaan aitous lavalla on tärkeää, vaikka aihe itsessään ei koskettaisi tanssijaa. Töyry harjoituttaa tunteiden löytämistä ja antaa oppilaille raamit, joita kokeillaan liikkeen kautta: Esimerkkinä ahdistus, miltä tuntuu omassa kehossa. Kun tanssija ilmaisee tunteensa aidosti, vedotaan tällä myös katsojaan. Kun yleisössä joku kääntää katseen pois, on päässyt aika iholle, Töyry kertoi. Hän harjoituttaa tanssijoiden kanssa katsekontaktin ottamista yleisöön.

Koreografian aihemaailman pitää koskettaa itseäni, jotta tunteeseen ja kokemukseen on mahdollista katsojankin tarttua. Tärkeää on, että tanssijan oma tunne lavalla on se, mitä esityksen teemaan tarvitaan. Tunteen pitää olla aitoa ja omasta elämästä ammennettua.

4 KOREOGRAFIA

Haastatteluiden ja faktojen myötä tein valintoja omaan koreografiaani. Peilasin vastauksia kollegoiden kokemusten osalta ja mietin teokseni valinnat niiden pohjalta. Otin heidän kokemuksensa myös vinkkinä itselleni, jotta teokseni kokonaisuudesta tuli mahdollisimman aistirikas kokemus katsojalle.

Analysoin koreografista prosessointiani temaattisen analyysin pohjalta, jolloin kykenin vertailemaan selkeästi haastatteluiden vastauksia ja valintojani. Yhdistelin haastatteluiden aiheet seuraavanlaisesti:

1. **Koreografian valmistusvaihe ja aiempien kokemusten vaikutus:** Mietitkö katsojan kokemusta/elämystä suunnitellessa koreografiaa? Miten olet vahvistanut kokemusta? Oletko itse istunut yleisössä tanssiesityksen aikana, joka on jäänyt sinulle erityisesti mieleen elämyksenä? Miksi esitys oli mieleenpainuva?
2. **Näkö:** Miten vahvistat visuaalista kokemusta/teemaa?
3. **Kuulo:** Miten koet äänien vaikuttavan esityksen vaikuttavuuteen? Onko sillä merkitystä, valitsetko livemusiikin vai äänitemusiikin (tai ei musiikkia ollenkaan)?
4. **Tunto ja tunnekokemus:** Oletko tanssiesityksen aikana pystynyt vaikuttamaan katsojan tuntoaistiin? Miten vetoat katsojaan ja hänen tunteisiinsa?

4.1 Koreografian valmistaminen ja valinnat

Koreografisen prosessin aloitin valitsemalla musiikit sekä sen jälkeen tanssin aiheen. Koreografina olen samanlainen kuin Töyry, joka kertoo haastattelussaan musiikilla olevan suuri merkitys liikkeiden valikoitumisella ja muotoutumisella tanssisarjaksi. Koska omakin liikesarjojen tuottaminen perustuu pitkälti musiikkiin, sen luomaan tunnelmaan ja muotoihin, halusinkin haastaa koreografista prosessiani ottamalla mukaan myös ääniraidan, jossa on pelkkä runoteksti eikä se sisällä musiikkia.

Käytin koreografiassani äänimaailman taustana äänitettyä puheraitaa, joka oli tehty runon pohjalta. Runotekstin liikemateriaalista ja tanssijasta syntyi myös ääniä, joten ne loivat yhdessä äänimaailmaa. Liikemateriaalin valmistin kyseisen runon tekstiin pohjautuen niin, että myös puheen rytmillä ja tempolla oli merkitys liikkeeseen. Puheen rytmin ja tempon mukana liike oli nopeampaa tai hitaampaa, sekä kiihtyvää tai hidastuvampaa. Myös sanoja oli mahdollista alleviivata kehon liikkeiden kautta.

Itkonen ja Töyry kertoivat haastattelussaan miettivänsä heti alkuprosessista lähtien tanssiteoksen teemaa ja aihe maailmaa sekä sitä, miltä tuntuisi olla katsojassa esitystä. Koivuniemi kertoi ensin etsivänsä tanssijoiden vahvuudet ja tekevänsä liikemateriaalin valmiiksi, minkä jälkeen hän syventää tanssijoiden ajatusta aiheen ympärille. Kuitenkin kaikki haastateltavat kokivat, että teema on oltava ymmärrettävissä ja selkeä teoksen ympärillä. Liikemateriaalia työstäessäni prosessoitin itse tarkasti aihetta jo alusta saakka sekä miten teemallinen valinta vaikuttaisi katsojaan: Miltä aihe tuntuu ja miten se minua itseäni koskettaisi? Mitkä asiat lavalla tanssin rinnalla nähtynä tukisivat aihe maailman käsittelyä?

Aiemmat koreografiat tanssiryhmilleni ovat olleet aiheeltaan melko kevyitä ja helposti lähestyttäviä. Teemoina ovat olleet muun muassa arjen askareet, kesäpäivät ja lapsuuden leikit, merimaailma sekä eläimet. Toki koreografiat olen yleensä tehnyt lasten ja nuorten ryhmille, joten aihe maailmat ovat olleet heille sopivia. Koskaan en ole aiheissa syventynyt epäkohtiin, pettymisiin, suruihin tai kantaaottaviin aiheisiin. Siksi päätin haastaa itseni tarttumalla johonkin muuhun kuin iloiisiin aihe maailmoihin, jolloin jouduin miettimään koreografian kokonaisuutta ja sen syvyyttä tarkemmin. Teemaksi valikoitui yksinäisyys (KUVA 1), mikä on kaukana kevyistä aihe maailmoista. Yksinäisyys on teemana sellainen, joka varmasti koskettaa jokaista katsojaa. Yksinäisyyttä kun voi olla hyvin erilaista: toinen voi kokea yksinäisyyttä tahtomattaan, toinen voi haluta olla yksin omasta tahdostaan. Jokainen kokee yksinäisyyttä jossain vaiheessa elämänsä, joten aiheeseen tarttuminen on helppoa.

KUVA 1. Tanssiteos yksinäisyydestä -mainoskuva (Heini Ahtiainen, 2023)

Haastattelussani selvitin, millaiset tanssikoreografiateokset ovat olleet mieleenpainuvimpia. Onko niiden sisällössä ja liikemateriaalissa ollut jotain erityistä, vai onko mieleenpainuvimmat asiat jossain muissa valinnoissa? Haastatteluissa nousi esille muun muassa teoksen koskettava aihe, johon pystyy samaistumaan. Haastatteluiden vastaukset vahvistivat omaa päätöstäni käsitellä tanssikoreografiassani yksinäisyyttä: kohtaamisia, luopumista ja ohikulkevia hetkiä. Kuten Psykologi Vesa Nevalainen kirjoittaa kirjassaan, jokainen meistä kokee joskus yksinäisyyttä ja se voi olla myös oma valinta elämän tietyssä hetkessä, kun esimerkiksi ihmissuhteissa tapahtuu radikaaleja muutoksia (Nevalainen 2009, 18-19 & 102). Aihemaailman valinnalla pystyin siis nostattamaan katsojalle omakohtaisia kokemuksia yksinäisyydestä ja jättämään jäljen katsojan mieleen, ainakin hetkeksi.

Haastateltavien mieleenpainuvimpien tanssiteosten sarjassa nousi esille koreografinen toisto, ryhmän koon tuoma näyttävyys sekä tanssijoiden tekniset taidot. Koska valmistamani koreografia oli pitkälti minun omatanssimani sooloteos, en pystynyt leikittelemään ryhmän liikutteluilla, kaanoneilla tai suurissa massoissa

tanssittavilla unisono-sarjoilla. Toki otin mukaan koreografista toistoa, jossa samaa liikesarjaa käytettiin useasti. Samaa liikesarjaa toistettiin muokattuna, esimerkiksi temponvaihteluilla, pienien liikkeellisten lisäysten kautta tai ympäröivää äänimaailmaa muokkaamalla. Kun tanssissa toistetaan samaa liikemateriaalia, pääsee katsoja paremmin liikemateriaaliin perille. Vaikka liikkeisiin tulisi lisää kuin pieniä yksityiskohtia ja vivahteita, kokee katsoja jo nähneensä saman aiemminkin.

3. Runo

Syvä on elämän syksy,
korkea kolea taivas,
täynnä tähden pilkkehiä
pilven piirtoja enemmän.
Usvainen meren ulappa,
vailla kesän keikkujointa
punapursien iloa,
venekuntain kukkumista.
--

Syvämpisydämen syksy,
lakastuvan sielun laulu,
hallan tiellä harmajalla,
yksinäisen yön sylissä.

L. Onerva: Syksy

A. Annukka: "Syksyn loppu"
Kyhäelmiä ja sepustuksia
(Kouvola, 2022)

Syvin on kaipuu sydämellä,
kun yksin tietä taivaltaa.
Jalkojen alla lehdet lakastuneet,
mennehen matkan merkkinä,
muistona sielun syövereissä.

KUVA 2. L. Onervan Syksy-runon ja omatekemä loppusäe (Vuorio 2016)

Alkuosio: runoteksti kahdesti (1,5min)

Tanssi alkaa puhuttuna runotekstinä, jonka tarkoituksena on herättää katsojan mielenkiinto esitykseen sekä keskittyä pelkästään sanoihin ja niiden vaikuttavuuteen. Runoksi valikoitui L. Onervan Syksy (Vuorio 2016), johon olen tehnyt itse loppuosion. L. Onervan säkeet on kirjoitettu siniseen laatikkoon ja minun omani punaiseen (KUVA 2). Puhutun runotekstin olen käynyt äänittämässä studiossa ja sekin oli ainutkertainen ja uusi kokemus. Koskaan en ole ollut niin hiljaisessa tilassa kuin äänityskoppi. Liike ja puheteksti luovat itsessään koreografian alusta jo multimodaalisen.

Kun runoteksti alkaa, olen yksin lavalla ja lähden toteuttamaan hidasta ja rauhallista liikettä. En halua, että runon aikana olen täysin paikallaan, vaan pieni liike pehmentää tekstiä. Yksittäisistä runon sanoista voin ottaa kiinni, mutta muutoin liikkeen on tarkoitus olla rauhallista. Kaikkia sanoja ei ole tarkoitus kuvailla. Lavan reunoilla on jo näkyvissä muitakin tanssijoita, jotka tulevat kuitenkin mukaan vasta koreografian seuraavassa osiossa. Nämä muut tanssijat ovat runotekstin aikana paikallaan.

Sama runoteksti toistetaan uudestaan alusta ja toisella kierroksella omaan tanssiin tulee lisää liikettä ja tempo nopeutuu. Muut tanssijat ovat edelleen paikallaan (KUVA 3). Tanssiliikkeet ovat kuvailevia ja tukevat vielä enemmän runotekstin sanoja. Koska runo ei välttämättä ole katsojalle tuttu entuudestaan, voivat lauseet mennä kokonaisuutena ohi, mutta yksittäisiä sanoja saattaa ehtiä poimimaan. Näin nähty liike tukee kuultua tekstiä ja uudestaan toistettuna jää paremmin mieleen.

KUVA 3. Teoksen alkusoolo runotekstiin, jossa muut tanssijat paikallaan (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

Pianomusiikki (5min): kohtaamisia muiden tanssijoiden kanssa

Kun runo on kuultu kahdesti ja tanssin rytmi runon mukana kasvanut, alkaa taustalla liikkua kävelyaskelin muita tanssijoita. Samalla alkaa myös pianomusiikki soida. Muina tanssijoina teoksessani on mukana Maiju Laurila, Enni Moisio ja Sonja Junnola. Tanssijat ovat eri lajien tanssinharrastajia, joiden kaikkien kanssa olen tehnyt töitä aiemmin (joko opettajana tai kollegana). Musiikiksi valikoitui Risto Aallon säveltämä pianokappale *Walking Beside You* (KUVA 4), jossa ei lauleta. Säveltäjä soitti kappaleen livenä koreografian esitystilaisuudessa 1.4.2023. Koreografian esityspaikkana oli vanha elokuvateatteri, Kulttuuritila Kuvaportti.

Walking Beside You

Risto Aalto

Copyright © Risto Aalto 2020

KUVA 4. *Walking Beside You* (Risto Aalto, 2020)

Taustalla kävelevät tanssijat tulevat mukaan koreografiaan niin, että he kulkevat lavalla eri suuntaan kuin minä. Tanssijat kiertävät lavaa myötäpäivään ja minä kohtaan heitä kulkemalla vastapäivään. Lava on korotettu ja molemmista lavan

reunoista pääsee ylös sekä alas. Lavan takana ei ole tilaa, vaan lava kierretään poikkeuksellisesti etukautta. Koska tanssijat ovat koko ajan nähtävissä, luo se mielestäni teokseen omanlaisen elementtinsä ja yhteytensä.

Kun kohtaan kävelevän vastaan tulijan, hänen kanssaan tulee lyhytkestoinen kontakti käsien tai kehon kautta (KUVA 5). Muut lavaa kiertävät tanssijat pysähtyvät kohtaamisen ajaksi. Lyhyt kohtaaminen ja kontaktin otto kasvaa painonsiirtojen tekemiseen. Kohtaamishetkessä ei ole tarkoitus ottaa yhdessä tanssiaskeleita sen enempää. Kohtaamisten jälkeen toisen tanssijan matka jatkuu eteenpäin hänen päätöksestään, jatkaen matkaa eri suuntaan kuin minä. Vaikka olen hetkellisesti yksin ja turhautunut kohtalooni, tulee jälleen vastaan uusi kontakti. Uuden kontaktin kanssa painonsiirrot ja kommunikaatio on erilaista kuin edellisen. Näiden kohtaamisten ja erojen myötä, haluan kuvata ihmisen elämänkaaren tapauksia ja toisaalta myös luopumisia, sekä kuvata yksinäisyyden teemaa. Allevii-vaan tässä kohtaa sitä, että minun näkökulmastani minut jätetään yksin.

KUVA 5. Kohtaaminen toisen tanssijan kanssa (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

Yhteinen matka

Kohtaamiset ja kontaktit muiden tanssijoiden kanssa kasvavat kohti yhteistä tanssisarjaa. Tässä ensimmäisessä yhteisessä tanssiosiossa ovat minun lisäksi kaikki muut tanssijat. Ohikulkevat tanssijat jäävät osallistumaan koreografian sarjanpätkään tanssiryhmää suurentaen. Koreografisena elementtinä on tässä kohtaa toisto, jossa jokainen uusi tanssija tai pari kasvattaa energiaa ja tekemistä. Tanssisarja pysyy kolmesti muutoin samana, mutta viimeisen tanssiparin tullessa mukaan sarja muuttuu viimeisen liikkeen osalta. Yhteinen sarja loppuu musiikillisesti myös tietynlaiseen nostatukseen ja kliimaksiin (KUVA 6), josta tanssi taas rauhoittuu. Yhteisen tanssisarjan lopuksi tanssijat lähtevät vähitellen pois ja jään tanssimaan yksin.

KUVA 6. Tanssisarjan yhteinen loppu (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

Kun jään tanssilattialle yksin, musiikki muuttuu hieman surullisemmaksi mutta aktiivisemmaksi. Teen tässä kohdassa koreografiaa soolon, mutta erilaisella materiaalilla kuin edellinen ryhmässä tanssittu sarja. Sarja on liikkuvampi ja aggressiivisempi, jolla tuen muutosta kappaleen intensiivisyydessä. Tässä kohtaa kappa-

letta käyn läpi tanssijana tunnetta, jossa yksin jääminen ei ole oma valinta ja yksinäisyys ahdistaa tai turhauttaa. Tämä soolopätkä loppuu siihen, että lavaa kiertäneet tanssijat tulevat kuitenkin mukaan ja osallistuvat tanssiin.

Loppu

Keskiosion yhteinen tanssipätkämme jättää minut taas yksin. Tästä lähdetään siirtymään kohti loppuosiota. Yritän saada vielä tanssijoita yksi kerrallaan mukaan yhteiseen tanssiin ottamalla heihin kontaktia, mutta tuloksetta. Muut tanssijat päättävätkin lopulta tanssia kolmestaan ja jättää minut ulkopuolelle. Aina kun yritän mennä mukaan heidän tanssiinsa, niin he lopettavat tanssimisen. Kolmikko poistuu lavan reunaan yhteisen tanssinsa jälkeen (KUVA 7). Minä jään vielä tanssimaan oman tanssisarjan. Tähän viimeiseen tanssisarjaan ei tule enää uusia liikkeitä, vaan toistan tässä sekä yhteistä aiemmin tanssittua materiaalia että Syksy-runotekstin tanssiliikkeitä.

KUVA 7. Teoksen loppusoolo (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

Alustavasti pohdin myös sitä, että lisäisin vielä alun runotekstin ääniraitana tämän pianokappaleen loppuosion päälle. Tällöin teoksen kaari alusta loppuun muotoutuisi vielä tuon runon sisälle: yksinäinen tanssija lavalla, välissä kohtaamisia toisten kanssa ja yhteistä matkantekoa, lopussa taas yksin. Mutta päädyin kuitenkin

siihen, että pianokappale kannattelee tanssikoreografian loppuun, eikä runotekstiä enää tule. Vaikka en loppuun lisännyt runotekstiä, niin käytin kuitenkin tanssi-liikemateriaalia teoksen alusta.

Pianokappale ja tanssiteos päättyvät loppujen lopuksi duurisointuun. Koen, että kuvaan tanssikoreografian lopun myös tietyllä tapaa toivona. Vaikka elämässä kaikki ihmissuhteet eivät kestäisi ja joistain jäisi pettymystä ja käsiteltävää, kaikesta selviää. Vaikka asioiden käsittely ja prosessointi veisi aikaa, jokaisesta vaikeastakin kohtaamisesta voi oppia jotain muista sekä itsestään. Ja toisaalta haluan esitykseni kautta tuoda esille sen, että yksinäisyys on välillä juuri se, jota jokainen kaipaa ja tarvitsee. Kun on yksin, oppii arvostamaan sitä mitä itsellä jo on. Yksin ollessa pääsee myös pohtimaan tarkemmin omia ajatuksiaan ja tunteuksiaan.

4.2 Kokemuksen vahvistaminen näkemällä

Puvustus tukee haastatteluiden mukaan kokonaisuutta ja vahvistaa teemaa. Tätä periaatetta noudattaen valitsin mustan alaosan rinnalle valitsin yläosaan beigen ja harmaan sävyjä. Kaikilla ei ollut tarkoitus olla samanlaista yläosaa, vaan vaatekaapista sai valita sopivan yksivärisen paidan. Itse puin päälle beigen paidan, joka oli tehty langoista (KUVA 8). Lankojen punonta ja kuvio näkyivät ja tukivat

KUVA 8. Kuvassa langoista tehty riekaleinen paitani (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

mielestäni myös yksinäisyyttä ja sitä, miten ihminen voi olla riekaleina kokema-
taan sekä tunteistaan. Muiden tanssijoiden paidat olivat yksivärisiä trikoo- ja kau-
luspaitoja, joissa ei ole tällaisia yksityiskohtia. Kokonaisuudessaan puvustusten
värimaailma tuki myös yksinäisyyden teemaa ja sitä, miten väritöntä elämä voi
olla.

Koivuniemi nosti esille, että katsoja voi aina tulkita näkemänsä omalla tavallaan.
Silti hän alleviivasi haastattelussa, että tanssijoiden kesken täytyy olla yhtenäinen
tarina. Koreografisen prosessin aikana kävimme keskusteluita tanssijoiden
kanssa, että millainen tunne heillä on missäkin kohtaa koreografiaa. Muut tans-
sijat olivat toisessa kohtaa tanssia onnellisia ja toisessa iloisia siitä, että heillä oli
toisensa. Kun olin ulkopuolelle jäänyt, niin ilmeeni oli apea ja surullinen. Yhdessä
yhteisessä tanssipätkässä minullakin oli lämmin hymy ja huojentunut mieli, sillä
muut olivat huomioineet minut ja tanssivat kanssani. Teoksen kokonaisuus ja
kaari oli siis yhdessä käyty läpi tanssijoiden kanssa.

Koreografian keskiosassa oli soolopätkä, jossa muut tanssijat olivat lavalla teke-
mässä omia lempiasioitaan. Yksi luki kirjaa, toinen kirjoitti runoja ja kolmas kuun-
teli musiikkia. Tähän kohtaan otimme mukaan rekvisiitaksi kirjan, kynän ja pape-
ria sekä kuulokkeet (KUVA 9). Näin katsoja näki konkreettisesti, mitä henkilöt te-
kivät. Myöskään tanssijoiden ei tarvitse tuottaa pantomiimina kyseisiä askarei-
taan. Haastatteluissakin tuli esille, että rekvisiitankin kautta sai teemaa alleviivat-
tua. Muiden ollessa lempiasioidensa parissa, minulla oli tanssisoolo.

KUVA 9. Lempiasioiden parissa (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

Haastatteluiden kautta selvisi, että visuaalisuuteen vaikuttaa tanssijoiden sijoittuminen lattialla sekä toisiinsa. Sijoittuminen lähelle toista kuvaa konkreettisesti toisen tapaamista, kohtaamista ja läheisyyttä: olemalla taas kaukana toisesta kuvataan sillä etäisyyttä, mahdollista kaipuuta ja jopa kahden ihmisen välistä kuilua, esimerkiksi mielipiteissä. Tanssiteokseni alussa muut olivat kauempana minusta, eikä kukaan ollut lähellä. Tällä halusin korostaa yksinäisyyttä, haluttua tai ei-haluttua tilaa, jota meistä jokainen elämänsä aikana pohtii.

Toisaalta Koivunimen alleviivaama sijoittautuminen lähelle toista konkretisoi toisen tapaamista. Tanssiteoksessani onkin tätä kontaktia monessa kohdassa. Sijoittautumiset lähekkäin tai kosketus toiseen päättyikin aina siihen, että jään yksin. Lisäksi teokseni aikana muut tanssijat ovat lähelläni, mutta selät kääntyneenä minuun päin (KUVA 10). Nämä selkeät koreografiset elementit sijainnin suhteen saavat varmasti katsojan samaistumaan näkemäänsä. Uskon, että jokainen on joskus jäänyt yksin tahtomattaankin ja ulkopuolelle jäämisen tunne löytyy omista kokemuksista.

KUVA 10. Muiden tanssijoiden sijoittautuminen itseään kohtaan (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

Itkonen kertoi katsojan kokemuksen vahvaksi vaikuttajaksi valaistuksen ja valotilanteet, joita myös Töyry painotti. Koen itsekin, että kunnan lavalla (black box) tapahtuva esitys saa aikaan täysin uutta ulottuvuutta ja vaikuttavuutta, kun valotilanteet saa luotua sopivaksi. Itselläni ei ollut mahdollisuus käyttää apuna erilaisia valotilanteita, sillä kaupunkimme ainoa black box on teatterin lava ja sitä ei ollut mahdollisuus saada vuokrattua.

Valittu esiintymistila, vanha elokuvateatteri, sisältää kuitenkin pienen korotetun lavan sekä muutaman perusvalotilanteen. Lisäksi elokuvateatterin taustalla on valkokangas, johon on mahdollista heijastaa esityksessä käytettäviä tekstejä. Toki vanha elokuvateatteri tunnelmallisine penkkeineen ja tummineen seinineen luo erilaista tunnelmaa kuin vaikkapa vaalea puulattia. Lava ja tanssijat tulevat hyvin esille tummien verhojen ja mustan tanssimaton kautta. Uskon, että tunnelmaa luodaan jo tuolla ympäristöllä, sekä sillä, että katsomo on pimeämpi kuin lavalla tapahtuva esiintyminen. Lisäksi pidin siitä, että katsojat olivat lähellä lavaa, se sopi hyvin oman koreografiani esittämiseen. Tanssijoiden liikkeestä syntyvät äänet ja hengitys välittyivät varmasti myös katsojalle saakka, luoden äänimaailmaan rikkautta.

Itkonen kertoi, että on käyttänyt tanssiteoksensa taustalla diakuvaa ja liikkuvaa kuvaa täydentämässä tanssiteosta. Itselläni oli suunnitelmissa, että valmistaisin taustalle vielä liikkuvaa kuvaa sisältävää videomateriaalia. Päätös jättää videomateriaali pois tuli siitä, että haluan esityksessä tapahtuvan tanssin olevan kuitenkin pääroolissa. Koen, että taustavideon jalkoihin on helppo jäädä, mikäli menevät reilusti päällekkäin lavalla tapahtuvan esityksen kanssa. Vanhan elokuvateatterin valkokangas on myös niin iso ja lähellä yleisöä, että tanssia olisi ollut vaikea siitä vielä seurata videon ohessa.

Alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen oli kuitenkin tarkoitus, että taustalle heijastetaan sana selityksineen (KUVA 11). Liikkeen, musiikin, runotekstin sekä taustadian myötä teoksestani tuli myös multimodaalinen. Koska tanssiteokseni kertoo yksinäisyydestä, haluan selittää kyseisen sanan ja tuoda sen esille tukemaan koreografian kokonaisuutta. *Yksinäisyys*-sanalla onkin monta merkitystä Suomen sanakirjan mukaan, joten siinä on varmasti jokaiselle tarttumapintaa. Toisaalta, jos katsomossa on vähän tanssikoreografioita nähnyt katsoja, ei hänen

tarvitse pohtia, mitä tanssilattialla tapahtuu. Taustalla nähtävän tukisanan ja selityksen myötä, katsoja pääsi syvemmälle kokemuksen pariin.

KUVA 11. Yksinäisyyden määrittely (Suomisanakirja, 2023)

4.3 Äänimaailman kautta vaikuttaminen

En ole koskaan itse nähnyt tanssiteosta, jonka äänimaailmana olisi puheteksti tai runo. Haastatteluissa Itkonen kertoi, että oli valmistanut teoksen, joka lähti liikkeelle runosta. Freelancertanssitaiteilija ja opettaja Satu Tuittila on valmistanut tanssi-improvisaatioon perustuvia runon ja tanssin iltoja, jossa liikemateriaali syntyi lennosta kuultavaan runoon. Hän kertoi, että katsojilta saadusta palautteesta näki, että muun muassa runo oli helpommin kuunneltavissa tanssin liikkeiden kautta (Tuittila 2011, 230).

Valitsin puhutun runotekstin itse, sillä tekstin pohjalle en ole aiemmin koreografiaa tai liikettä tuottanut. Kuten Koivuniemi haastattelussaan kertoi, musiikkituudellakin luo eri tavalla merkityksiä ja tarinan rakentaminen jää tanssijan varaan. Itkonen mainitsi, että pelkkä liike voi myös koskettaa, sekä katsojaa, että tanssijaa. Uskoin, että valitsemallani runolla ja sen alun hitaalla liikkeellä, sain katsojalle herätettyä erilaisia ajatuksia. Henkilökohtaisemmaksi tanssiteokseni runo muuttui, sillä menetin mummoni viime syksynä. Hänen lempiaikansa oli

syksy ja kaikessa ruskan väreissä ja kauneudessa on kuitenkin aina muutoksen ja luopumisen tuskaa. Syksyyn päättyy kesän vehreys, lämpö ja nautiskelu ja siirrytään kohti talvea, kylmyyttä ja seesteisempää pimeää aikaa. Toisaalta läheisen menetys sai minut tarkemmin pohtimaan myös yksinäisyyttä elämämme viimeisillä hetkillä.

Töyry kertoi musiikissa kiehtovan sen monipuolinen rakenne ja sisältö, sekä musiikista kuullut erilaiset ärsykkeet. Oma valintani Risto Aallon *Walking Beside You* -kappaleesta valikoitui koreografiani kappaleeksi, sillä pianomusiikki on itselleni koskettavaa kuultavaa. Olen itsekin soittanut pianoa nuoruudestani lähtien ja koen, että soittaessakin tietynlainen yksinäisyys koskettaa. Kun soitan pianoa, olen juuri siinä hetkessä läsnä, omassa kuplassani, keskittyneenä vain musiikkiin ja sen tuottamiseen. Jotenkin tämä pianistin yksinäisyys kiehtoi minua myös ja siksi halusin Risto Aallon soittamaan livenä teokseeni. Teoksessa olikin mielestäni kaksi yksinäistä, minä sekä pianisti: toinen tahtomattaan ja toinen omasta tahdostaan.

Toivoin, että soittajan paikallaolo luo itsessään enemmän merkityksiä teokseen. Mielestäni teeman yksinäisyys ympärille kävi hyvin myös yksinäisen pianistin piirtyvä kuva; Soittajan paneutuminen omaan soittoonsa, piittaamatta muista ihmisistä ja ympärillä olevista tekijöistä. Soittaminen on oma valinta ja joskus pako keino astua hetkeksi pois arjen hektisyydestä. Soittamisen, kuten tanssinkin kautta, voimme käydä läpi erilaisia tunteita ja käsitellä asioita. Toisaalta livemusiikki tuntuu katsojan kehossa erilaiselta kuin äänitemusiikki: sillä pääsee aistiin myös soittajan tunnelman ja kehonkielen.

Walking Beside You sisälsi erilaisia tunnelmia ja hieman rytminmuutoksiakin. Katsojalle ei pitäisi tulla mieleen aiempia kokemuksia tai mielipiteitä kappaleesta, sillä se ei ole soinut radiosoitossa. Haastatteluissa Itkonen mietti musiikkivalintoja, että tiettyjen artistien äänistä ja laulujen sävelkuluista saattaa itsessään jo syntyä katsojalle ärsyyntyneisyyden tunteita. Tuntemattomalla kappaleella halusin lähestyä teostani mahdollisimman puhtaalta pöydältä, ilman olemassa olevaa artisti- tai kappalevihaa.

Haastatteluiden kautta selvisi, ettei kukaan ole koskaan tehnyt koreografiaa livemusiikkiin, vaikka tahtoa olisi ollut. Töyry kertoi, että livemusiikin kautta syntyy katsojalle kuitenkin erilainen kehoelämys kuin äänitemusiikista. Livemusiikin haasteena Itkonen mainitsi muun muassa temponmuutokset. Se, että sain itse kappaleen säveltäjän Risto Aallon soittamaan teoksen liveinä esityspaikalle, oli mielestäni hieno asia. Kävimme pianistin kanssa ennakkoon keskustelun asiasta, että tempo saa olla sellainen kuin levyversiossa. Kappale saa sisältää myös hidastukset ja temponmuutokset, jotka kappaleessa jo löytyy. Koska koreografian liikemateriaali ei muodostunut ihan tarkkojen iskujen, vaan musiikista kuultavien elementtien päälle (KUVA 12), tanssiminen ei ollut mahdollisten temponmuutosten armoilla.

KUVA 12. Yhteinen viimeinen koreografiasarja, ilman tarkkoja laskuja (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

4.4 Katsojan tuntoaistiin ja tunteisiin vaikuttaminen

Kuten haastatteluista kävi ilmi, koreografian aihemaailman pitää koskettaa koreografia sekä tanssijaa itseäänkin, jotta tunteeseen ja kokemukseen on mahdollista katsojankin tarttua. Yksinäisyys jo sanana, sai varmasti katsojan ajatukset virtaamaan ja omat kokemuksetkin nousemaan mieleen. Siksi valitsinkin omaan koreografiaan tämän aiheen. Yksinäisyyteen oli helppo samaistua, vaikka siinä itsessään ei ole mitään helppoutta tai vähäteltävää: Toista ihmistä yksinäisyys voi ahdistaa ja jopa masentaa, toiselle se on tunne, jota kaippaa arjen kiireen keskellä. Katsoja pystyikin varmasti tarttumaan aiheeseen ja sitä kautta saamaan erilaisia tunteita mieleensä.

Koivuniemi kertoi haastattelussaan sijoittautumisesta lavalla ja sen merkityksestä myös katsojalle. Tanssijoiden kohtaamiset ja kosketukset, sekä etäisyydet ja erot, saivat aikaan yleisössä empatiakokemusta: voi tuntea toisen, vaikkei itse ketään samaan aikaan tietoisesti kosketa. Kun näki kahden ihmisen kontaktin, voi kokea itse saman tuntemuksen kehossaan haptisen visuaalisuuden kautta. Toki katsomossa vieressä istuvan läheisyys saattoi tuntua. Aiheena kohtaamiset ja eroamiset vastaantulijoiden kanssa vetosivat myös katsojan aiempiin kokemuksiin ja sitä kautta tuntoaistiin.

Jokainen meistä on varmasti joskus pitänyt kiinni toisen kädestä. Kädestä on myös päästetty irti ja toisen on pitänyt antaa mennä. Tällöin on tullut jäätyä yksin ja tilanne on voinut sisältää myös luopumisen tuskaa. Kun katsoja näki tämän tilanteen koreografiassa, pystyi hän myös siirtämään näkemänsä omaan aiempaan kokemukseensa. Aiemmin koettu voi sitten tuoda mieleen oman tuntemuksen ja sitä kautta koreografiassa nähty vaikuttaa myös katsoja tunteisiin. Haptisen visuaalisuuden kautta katsoja voi konkreettisesti tässä saada kehoonsa tuntemuksia.

4.5 Koreografian esityksen jälkeen

Teoksen esityspäivänä harjoittelimme kokonaisuuden yhdessä ensimmäistä kertaa. Pianisti Risto Aalto ja me neljä tanssijaa (KUVA 13) teimme läpimenoja teoksesta muutaman tunnin ajan ennen virallista esitystä. Tanssiharjoituksia olimme pitäneet muualla, joten kyseinen esiintymistila ja valotilanteet olivat meille uusia. Tiivis harjoitustahti ennen esitystä toi mielestäni joka kerralla hieman lisää tunnelmaa ja ajatusta teemaan liittyen.

KUVA 13. Työryhmämme loppukiitoksissa (kuvaaja Sonja Lahtinen, 2023)

Jo ensimmäisestä harjoituksesta lähtien huomasimme tanssijoina, miten vaikuttava positiivinen merkitys livemusiikilla oli myös meille. Tanssin sävyt ja tekeminen vahvistuivat livemusiikin kautta ja yhteinen tekeminen korostui. Soittaja ja tanssijat kuuntelivat tarkemmin toisiaan ja molemmat pääsivät loistamaan. Tanssin ammattilaisten haastatteluissa Itkonen nosti livemusiikin haasteiksi temponmuutokset, mutta me tanssijat emme kokeneet tätä teoksessamme ongelmaksi. Olin rakentanut koreografian niin, että laskuja ei niin tarkasti ollut, vaan tanssin aksentit menivät kuullun musiikin ja sen temponmuutosten mukaan.

Paikalle saapui reilut 40 katsojaa ja katsomossa oli eri-ikäisiä ihmisiä, niin tanssinharrastajia kuin ei-harrastajia. Esitys kesti noin 10 minuuttia, jonka jälkeen yleisön oli mahdollista kysyä kysymyksiä. Kerroin lyhyesti YAMK-opinnäytetyöstäni ja tästä prosessista, jonka kokonaisuuteen tanssiteokseni kuului. Selvitin katsojille myös, että olen opinnäytetyötäni varten haastatellut muita tanssin ammattilaisia ja päätyntä itse kokoamaan koreografian tällaiseksi.

Ennen teoksen esittämistä halusin sanoa muutaman sanan kaikille esiintyjille ja kannustinkin puheessani heitä, että kaikki omat ajatukset ja tunteet yksinäisyydestä ammennetaan seuraavaksi tuonne lavalle. Niin taisimme kaikki tehdä, sillä se välittyi kuultujen kommenttien kautta vahvasti yleisöön. Myös oma spontaani reaktio tanssiteoksen lopussa, suru ja kyynelöt, pääsivät valloilleen. Teoksen jälkeen oli lopun päivää melko tyhjä olo ja konkreettisesti esityksestä ei osannut sanoa mitään. Latautuminen juuri tätä esitystä varten ja itsestään kaikkensa antaminen tuntui siis jälkeenpäin vielä pitkään.

Keskustelutuokio yleisön kanssa esityksen jälkeen oli antoisa. Palautetta tuli katsomosta tärkeän aiheen esille nostamisesta ja tanssiteoksen luomisesta yksinäisyyteen liittyen. Katsojien saamat kylmät väreet sekä kyynelöt olivat mielestäni merkki onnistuneista koreografisista valinnoista. Lisäksi teoksen tunnelman kulkeutuminen suoraan sydämeen sekä nenäliinojen kaipaaminen, kertoivat katsojien tunnerikkaasta elämyksestä. Erään katsojan kyyneleinen halaus ja kommentti esityksen jälkeen jäi vahvasti mieleen: ”Kiitos. En pysty sanomaan vielä mitään, mutta palaan tähän.”

Koska katsomo oli lähellä lavaa ja koreografian taustalla runotekstiä ja pianomusiikkia, meistä tanssijoista syntyvät äänet kuuluivat yleisöön saakka. Lattian äänet hypyissä ja pyörähdyksissä sekä hengitys, välittyivät katsojalle kuuloaistin kautta. Koska oma spontaani herkistyminen tanssiteoksen lopussa oli niin vahva, näkyi ja kuului se myös katsomoon. Uskon, että oma reaktioni vaikuttavuus ja sen välittyminen lavalta oli myös katsojalle vahva kokemus esityksen päätteeksi.

Erään tanssijan isä ei ollut käynyt katsomassa tyttärensä tanssiesityksiä yli kymmeneen vuoteen. Tytär kertoi ennen esitystä, että hänenkin isänsä on jopa tulossa tällä kertaa katsomaan. Vaihdoimme muutaman sanan kyseisen isän kanssa esityksen jälkeen. Isä kiitteli ja kertoi, että tämä teos meni kyllä tunteisiin ja oli todella vaikuttava. Hän oli tyytyväinen siitä, että oli tullut paikalle. Tytär kuuli isänsä kommentit jälkikäteen ja sanoi, että tuo oli juroilta isältä aika iso kehu.

Musiikkivalinta sai kovasti kiitosta. *Walking Beside You* -kappale ja liikemateriaali sulautuivat hienosti yhteen. Lisäksi tanssi korosti mukavasti musiikin elementtejä sekä sävyjä. Kysyin ennen esitystä Risto Aallolta, onko hänen sävellystyönsä taustalla jotain tarinaa kyseiseen kappaleeseen liittyen. Kappale on sävelletty 2020, joten sävellyksen luomiseen on kovasti vaikuttanut juuri Covid19-epidemian ajanjakso. Tarkempaa sävellystyön luomiseen liittyvää tarinaa kappaleella ei ole.

Nyt muutama päivä esityksen jälkeen alkaa olla mieli kirkkaampi esityskokemuksesta. Koreografisesti ja sisällöllisesti en muuttaisi teoksesta mitään. Tähän jo valmiiseen teokseen taidettaisiin kaivata jatko-osaa ja jalostamista eteenpäin. Myös moni yleisöstä kertoi, että voisi katsoa esitystä pidempääkin. Aihemaailmasta olisi paljon kerrottavaa ja tästä voisi saada ihan kokoillan teoksenkin aikaan. Jos olisin jotain kuitenkin tehnyt toisin, niin olisin kuvannut harjoitusmateriaaliamme vielä enemmän. Näin tanssiliikkeitä ja niiden sävyjä olisi saanut kenties vielä enemmän hiottua kirkkaammaksi. Lisäksi olisin lisännyt valkokankaalle videon, joka olisi näytetty ihan esityksen alussa. Video olisi sisältänyt haastatteluita yksinäisyyteen liittyen, mutta niin, että haastateltavat eivät olisi näkyneet, vaan nähtävänä olisi ollut tanssiliikettä eri ympäristöissä. Nuo tanssiliikkeet olisivat sitten olleet sidoksissa haastateltavien ääniraidoilta kuultuun materiaaliin.

5 YHTEENVETO

Kun keväällä 2022 aloitin opinnäytetyöni tekemisen, minulle oli tärkeintä saada tästä prosessista uutta oppia koreografioiden tekemiseen. Päämääränä oli valmistaa tanssiteos itselleni, johon toki osallistuisi myös muita tanssijoita. Haastatteluiden ja kirjallisuuden kautta oli tärkeintä muodostaa mahdollisimman aistirikas tanssiteos katsojalle, joka koskettaa häntä ja saa pohtimaan aihetta. Palvelella monipuolisesti näkö- ja kuuloaistia, saadaan ajatuksia heräämään katsojallekin.

5.1 Koreografian valinnat

Prosessoin melko pitkään opinnäytetyöni käsitteistöä ja kirjallisuuspohjaa. Lopujen lopuksi huomasin lukevani kirjoja yksinäisyydestä, vaikka ne sinällään eivät käsitteistöön liittyneetkään. Ehkä juuri noiden kirjojen kautta koreografian teemaan tuli lisäsyvyyttä. Vaikka noiden kirjojen lukeminen ei lähdekirjallisuudessa niinkään näy, tuli niistä materiaalia tanssiteoksen lopputulokseen.

Koreografi voi omilla ratkaisuillaan vaikuttaa suuresti katsojan kokonaisvaltaiseen kokemukseen. Lisäksi kannustamalla tanssijat ammentamaan tunnettaan omasta elämästään, saadaan teokseen syvyyttä. Tämän sain suorana palautteena esityksen jälkeen, kun teoksemme tunnelataus ja aihe toteutuksineen koskettivat yleisöä.

Koreografian teemallinen valinta ja teoksen kerronnallinen kaari kannattaa miettiä hyväksi kokonaisuudeksi. Lisäksi teoksen sisällöllisillä ratkaisuilla saadaan kannateltua tanssin kaari alusta loppuun. Tärkein oma oivallus koreografian teokseen oli se, että joskus pelkkä katse ja käden ojennus riittää. Aina ei tarvitse olla paljon liikettä ja tekemistä.

5.2 Katsojan kokemukseen vaikuttaminen

Kun tanssikoreografiassa on taustalla jonkunlaista äänimaisemaa ja tanssija liikkuu, tulee teoksesta hetkessä multimodaalinen sekä moniaistinen. Mikäli äänimaisemaan liittyy musiikin lisäksi vielä tekstiä, muodostuu kokonaisuudesta vielä monimuotoisempi. Lisäämällä teokseen visuaalista puolta rekvisiitan, valotilanteiden tai taustalle heijastettavien materiaalien myötä, saadaan katsojalle vielä enemmän käsiteltävää. Eri viestintämuotojen käsittelyn kautta katsojan kokemus tulee aistirikkaammaksi. Monen aistin yhtäaikainen aistikokemus on multisensorista eli moniaistista. Moniaistinen kokemus muodostuu aina omasta henkilökohtaisesta kokemuksesta, johon liittyy tietenkin jo aiemmin koetut asiat. Jokainen katsoja luo siis oman tulkintansa näkemästään, ja siihen liittyvät vahvasti aiemmat kokemukset.

Kun koreografi kiinnittää huomiota valintoihinsa, voi katsojan näkö-, kuulo- ja tuntoaistikokemusta vahvistaa paljon. Tuntoaistikokemukseen vaikutetaan esimerkiksi haptisen visuaalisuuden kautta, jolloin katsojan tunnekokemus syntyy menneisyyden kokemusten myötä. Tanssijan syventyminen teokseen ja eläytyminen näkyy lavalta saakka ja tunnelataus välittyy katsojallekin. Kun on aidosti läsnä esityksessä, koskettaa se katsojaakin.

5.3 Tulevaisuuden kuviot

Tulevaisuudessa olisi tarkoitus jalostaa Yksinäisyys-tanssiteosta vielä eteenpäin. Lisäämällä alkuun teemaan liittyvää videota ja jatkamalla teosta vielä ainakin yhden kappaleen verran, saisi kokonaisuudesta vielä kattavamman. Jonkun toisen koreografin voisi kannustaa tekemään teemaan liittyvän osion, jolloin kahden koreografin teoksista syntyisi hyvin kokoillan teos. Koska oma tanssiteokseni käsiteli toisten ihmisten tapaamista ja ryhmän ulkopuolelle jäämistä, voisi toisen koreografin osio käsitellä yksinäisyyttä eri näkökulmasta.

Alun perin olin miettinyt, että teoksessani olisi toisena kappaleena ollut The Piano Guysin Arwen's Vigil -kappale. Kyseisessä kappaleessa olisi ollut soittimina piano, sello ja rummut. Koska olisin tämänkin teoksen halunnut soitettavan liveinä, loppui minulta aika soittajien etsimiseen ja kappaleen harjoittamiseen. The Piano Guysin kappaleista on tehty paljon nuottikirjoja, joten oikeiden soittajien löytyessä kappaleen kokoaminen ei olisi ollut mikään suuri vaiva. Toki jos Arwen's Vigil olisi toinen kappale teoksessa, täytyy pohtia, voisiko kappaleen soittaa vai katkaiseeko se livemusiikin tunnelmaa liikaa.

Kouvolassa järjestetään tabu-klubeja, joissa teemat vaihtelevat. Tabu-klubeilla on aina tietyinä iltana tietty teema, johon on pyydetty teemaan liittyvä asiantuntija. Asiantuntijan kanssa keskustellaan teeman aiheesta ja keskusteluiden rinnalla on yleensä ollut myös muun muassa musiikkia. Erään klubin järjestäjän kanssa on ollut alustavasti puhetta, että tämä Yksinäisyys-tanssiteoksemme voisi hyvin olla osa teemailtaa. Tällaisena lyhyempänäkin versiona voisi teoksemme olla oikein hyvä esitettäväksi tabu-klubin teemaillassa. Jää nähtäväksi, nouseeko Yksinäisyys-teos vielä uudestaan esiintymislavalle.

LÄHTEET

Haddington, Pentti & Kääntä, Leila 2011. Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimo-
daalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuus-
den seura.

Hauru, Hannaleena 2019. Staging a Cycling Accident. Hakupäivä 25.4.2023.
<https://www.hannaleenahauru.com/essays/haptic>

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1995. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopisto-
paino.

Itten, Johannes 1998. Värit taiteessa. Suom. Antero Kare. Helsinki: Taide.

Järviluoma, Helmi 2005. Äänimaisema ja sosiaalinen muisti. Teoksessa Kuultava
menneisyys: Suomalaista äänimaiseman historiaa. (toim. Outi Ampuja & Kaarina
Kilpiö). Historia mirabilis 3. Turun historiallinen yhdistys, 71-72. Hakupäivä
21.4.2023. [https://thy.fi/julkaisut/historia-mirabilis/kuultava-menneisyys-suoma-
laista-aanimaiseman-historiaa/](https://thy.fi/julkaisut/historia-mirabilis/kuultava-menneisyys-suoma-
laista-aanimaiseman-historiaa/)

Järvinen, Päivi 2011. Koreografi osana sävellystä ja valon illuusiota. Teoksessa
Nykykoreografian jalanjäljissä – 37 tapaa tehdä tanssia (toim. Hannele Jyrkkä).
Helsinki: Like, 70-78.

Kress, Gunther & Van Leeuwen, Theo 2001. Multimodal discourse. The modes
and media of contemporary communication. London: Arnold.

Lehmussaari, Raija 2011. Kuin lasikuvun alla oleva maailma. Teoksessa Nyky-
koreografian jalanjäljissä – 37 tapaa tehdä tanssia (toim. Hannele Jyrkkä). Hel-
sinki: Like, 102-108.

Lehto, Petra 2021. Synestesia on ilmiö, jossa aistihavainnot sekoittuvat toisiinsa eri tavoin. Evermind. Tietoa mielestä. Hakupäivä 1.6.2022. <https://www.evermind.fi/synestesia/>

Leinonen, Susanna 2011. Luominen on aaltoliikettä huipulta pohjalle. Teoksessa Nykykoreografin jalanjäljissä – 37 tapaa tehdä tanssia (toim. Hannele Jyrkkä). Helsinki: Like, 109-113.

Merleau-Ponty, Maurice 1993. Silmä ja mieli. Alkuteos L'œil et l'esprit 1960. Suom. Kimmo Pasanen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.

Mustavuori, Jaana-Mirjam 2014. Aistit auki! Anna elämän koskettaa. Helsinki: Basam Books.

Nevalainen, Vesa 2009. Yksinäisyys. Helsinki: Edita Publishing.

Paatela-Nieminen, Martina & Dufva, Tomi Slotte 2022. Multimodaalisuudesta intertekstuaalisiin merkitysverkostoihin- ja maailmoihin. Opetushallitus. Hakupäivä 7.6.2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/multimodaalisuudesta-inter-tekstuaalisiin-merkitysverkostoihin-ja-maailmoihin>

Schafer, R. Murray 2015. Kuuntelukasvatus: 100 kuuntelu- ja ääniharjoitusta. Alkuperäinen teos: A Sound Education: 100 Exercises in Listening and Sound-making 1992. Toimittaneet ja suomentaneet Kankkunen, Olli-Taavetti, Uimonen, Heikki & Kytö, Meri. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Sirkkola, Marja 2014. Moniaistinen maailmamme. Hämeen sanomat 6.9.2014, sivu 2. Hakupäivä 7.6.2022. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/123672/2014%20Sirkkola%20Hameen%20Sanomat%20vierailija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Suomisanakirja. Ilmainen suomen kielen sanakirja netissä. Hakupäivä 15.02.2023. <https://www.suomisanakirja.fi/yksin%C3%A4isyys>

Tuittila, Satu 2011. Koreografia on matka. Teoksessa Nykykoreografian jalanjäljissä – 37 tapaa tehdä tanssia (toim. Hannele Jyrkkä). Helsinki: Like, 227-232.

Tuukkanen, Johanna 2011. Tanssin ja live art -taiteen rajamaastoissa. Teoksessa Nykykoreografian jalanjäljissä – 37 tapaa tehdä tanssia (toim. Hannele Jyrkkä). Helsinki: Like, 233-239.

Uimonen, Heikki, Kytö, Meri & Ruohonen, Kaisa 2017. Muuttuva äänimaisema menneisyytenä ja nykyisyytenä. Teoksessa Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat 2017 (toim. Uimonen, Heikki, Kytö, Meri & Ruohonen Kaisa). Tampere: Tampere University Press, 7-19. Hakupäivä 21.4.2023. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100628/978-952-03-0382-2.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

Vuorio, Minttu-Maaria 2016. Syyskuvia ja runoja. Blogi: Nainen tummissa. Hakupäivä 25.4.2023. <http://naintummissa.blogspot.com/2016/10/syyskuvia-ja-runoja.html>